

Наташа Симић	УДК 027.54:025.3/.4(497.11)"1986/2020"
Народна библиотека Србије, Београд	025.3/.4(497.11)"1986/2020"
natasa.simic@nb.rs	019.954(497.11)"1986/2020"

КАТАЛОГИЗАЦИЈА У ПУБЛИКАЦИЈИ (СIP) ИЗМЕЂУ ТЕОРИЈЕ И ПРАКСЕ

на примеру развоја СIP-службе у Народној библиотеци Србије

Сажетак: У раду ће бити описан развој СIP-службе у Народној библиотеци Србије. Каталогизација у публикацији представља скуп међународно стандардизованих процедура које нам омогућавају добијање информација о издањима свих издавача са подручја једне државе. Публикација се каталогизује једном и то у држави издања. Пре тридесет и четири године каталогизација у публикацији почела је да се спроводи као заједнички пројекат домаћих издавача и Народне библиотеке Србије. На самом почетку, на пријему материјала радила су два библиотекара у канцеларији у приземљу зграде. Након реконструкције Народне библиотеке Србије долази до пребацивања свих међународних агенција у НБС. У исто време долази до спајања одељења предметног и стручног са ауторским каталогом. Од тог тренутка створени су услови за формирање посебне јединице која је названа СIP служба. Захваљујући високостручном кадру различитог профила, каталогизација у публикацији се већ пуних тридесет и четири године успешно обавља у Народној библиотеци Србије.

Кључне речи: каталогизација у публикацији, СIP служба, Народна библиотека Србије.

Каталогизација у публикацији представља скуп међународно стандардизованих процедура који нам пружа информације о новим књигама издавача једне земље чије је излагање у току. Каталогизација у публикацији представља решење проблема са којим су се библиотекари широм света годинама суочавали. Први покушаји да се пронађе јединствено решење потичу од библиотекара Русије, Енглеске и Сједињених Америчких Држава.¹ Предлози које су они давали и пројекти које су започињали, са мање или више успеха сводили су се на израду каталожких листића који би се дистрибуирали заједно са публикацијом. Међутим недостатак како међународних тако и националних стандарда у библиотекарству и издавачкој делатности дово-

¹ Тања Тасић, „Каталогизација у публикацији (ЦИП) у Народној библиотеци Србије”, *Гласник Народне библиотеке Србије* бр. 1 (2000): 125.

дило је до све теже реализације пројеката. Усвајањем Међународног стандарда за библиографски опис, каталогизација добија на значају.

Међународни стандардни библиографски опис произилази из одлуке са Интернационалног састанка стручњака за каталогизацију. Састанак на којем је донета ова одлука организовао је Одбор за каталогизацију ИФЛЕ, 1969. године у Копенхагену, а имао је за циљ да установи стандардизацију форме и садржаја библиографског описа. Међународни стандардни библиографски опис монографских публикација био је први од ISBD стандарда.² Овај стандард прописује максималну унификацију описа и тиме омогућава комуникацију и размену библиографских информација у националним и међународним оквирима у циљу остваривања јединственог библиотечко-информационог система. На тај начин омогућена је размена записа из различитих извора и учињен велики корак у савлађивању језичких баријера, те тако библиографска информација постаје доступна, јасна и читљива и оку и машини. Основне карактеристике овог стандарда су: прецизно утврђени редослед података, примена специфичног интерпункцијског система који добија значење симбола и преузимање података из утврђених извора. У зависности од врста библиотичког материјала користе се различити ISBD стандарди.

Усвајањем Међународних стандарда за библиографски опис и јединствених каталожких принципа створили су се услови за почетак каталогизације. Каталогизација у публикацији – CIP³ почиње 1986. године као заједнички пројекат издавача и Народне библиотеке Србије као националне институције. Реализација овог пројекта је поверена Народној библиотеци као националној институцији Републике, у којој се захваљујући високостручном кадру различитих профила са успехом већ тридесет и четири године обавља овај обиман и одговоран задатак. У исто време, Библиотека Матице српске обавља послове каталогизације у публикацији за издаваче са територије Аутономне покрајине Војводине.

На самом почетку реализације пројекта појавили су се одређени проблеми, условљени најчешће недовољном информисаношћу издавача о значају који каталожки запис у публикацији има, не само за библиотеке и јединствен библиотечко-информациони систем, већ

² https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=840.

³ Cataloging in publication.

и за сам пласман књиге. Прецизност СР записа често је довођена у питање због непотпуности штампарских табака који су достављани на каталогизацију, неприпремљености рукописа за штампу, накнадних измена елемената који су кључни за библиографску и садржинску обраду публикације, па и због неовлашћене израде каталошког записа од стране неких издавачких кућа.⁴

Каталогизација у публикацији је пројекат који омогућава информисање о новим књигама и обезбеђује основни принцип Универзалне библиографске контроле,⁵ да се публикација каталогизира једном и то у земљи из које потиче издавач. На тај начин се дошло до јединственог решења да се књига обрађује једном, према јединственим принципима, а да тај запис буде доступан свим библиотекама. Основни задатак каталогизације јесте да донесе брзу информацију о новим насловима. Каталогизација у публикацији нам служи као најавна књига, издавачима омогућава израду сопствених каталога издатих књига, даје увид у издавачку продукцију других издавача, служи као промоција књиге у свету. Каталогизација такође служи и као контрола прилива обавезног примерка.

Комисија за каталогизацију Савеза друштва библиотечких радника Југославије и Заједнице југословенских националних библиотека усвојили су одређене препоруке за облик каталошког описа публикације, које су засноване на стандардизованом скраћеном библиографском опису.⁶ Унификација записа се постиже доношењем стандарда ISBD(M)⁷, из кога ће се касније развити и други стандарди за обраду различитих врста библиотечког материјала. Приступање Народне библиотеке у кооперативну каталошко-библиографску базу података (ОРАССОВІВ), каталошки запис у публикацији постаје саставни део електронског каталога библиотеке. Увођењем рачунарске технологије у библиотечко-информациону делатност створила се потреба стварања комуникационог формата за размену библиографских података у машински читљивом облику. За остваривање идеје о размени библиографских записа на међународном

4 Јагода, Хаџи-Видановић, „Каталогизација у публикацији: заједнички пројекат Народне библиотеке”, *Гласник Народне библиотеке Србије* бр. 1 (2001): 144.

5 UBC – Universal Bibliographic Control.

6 Мирјана Бабовић, Светлана Јанчић, *Скраћени каталошки запис монографских публикација према подскупу елемената у UNIMARC формату* (Београд: НБС, 1998), 1.

7 International Standard Bibliographical Description for Monographic Publication

нивоу било је неопходно створити међународни комуникациони формат, који би користиле све установе које учествују у размени. Тако настаје UNIMARC⁸ што представља имплементацију стандарда ISO2709-1981 – Формат за размену библиографских информација на магнетним тракама.

На самом почетку реализације пројекта каталогизације није постојала законска регулатива која би тачно одредила које су обавезе издавача и Народне библиотеке Србије. Овај пројекат је на почетку био везан за пројекат Координиране набавке књига за библиотеке, коју је обављала Народна библиотека.⁹ Један од услова за откуп књига од издавача била је обавеза да свако прво издање садржи одштампан CIP запис. То је уједно био и почетак сарадње између издавача и Народне библиотеке Србије у пројекту каталогизације.

У овом периоду примећује се јако мали одзив издавача, због тога што издавачи још увек нису схватили значај каталогизације.

Година	Број обрађених публикација
1986.	644
1987.	1052
1988.	1266
1989.	1410
1990.	1694

Оно што је представљало велики проблем на почетку реализације пројекта је то што није постојао критеријум за селекцију грађе. Због тога Народна библиотека покреће иницијативу за проналажење правног решења. Комисија за каталогизацију Савеза друштва библиотечких радника Југославије и Заједница југословенских националних библиотека, 1988. године, усвајају одређене смернице за израду каталошког записа.

Први правни акт, којим је регулисано спровођење каталогизације у публикацији, је *Закон о библиотечкој делатности* из 1990. године.¹⁰ Овим законом је тачно одређено за које публикације се ради каталогизација. Публикација, у смислу овог закона, јесте: књига, брошура, часопис, спис, штампано музичко дело, репродукција

8 UNIMARC – Format for Bibliographic Information Interchange on Magnetic Tape.

9 Тања Тасић, „Каталогизација у публикацији (ЦИП) у Народној библиотеци Србије”, *Гласник Народне библиотеке Србије*, бр. 1 (2000): 126

10 „Закон о библиотечкој делатности”, *Службени лист СРС* бр. 6 (1990), чл. 34.

уметничке слике или цртежа, амблем и заштитни знак, разгледница, фотографија, географска карта, плакат, план насељеног места, дија-позитив, грамофонска плоча и компакт диск, аудио и видео касета, образац, као и друго дело које се умножава штампањем или на сличан начин. Неће се сматрати публикацијом, у смислу овог закона, штампани и на други начин умножени примерци службеног материјала који служе искључиво за рад.¹¹ Тренутно је *важећи Закон о библиотечко-информационој делатности* из 2011. године.¹² Овим законом се по први пут уважавају облици библиотечке грађе, настали на бази нових технологија, као што су електронске, комбиноване и мултимедијалне публикације и рачунарски програми у јавној употреби. У члану 6. овог закона прецизирано је да библиотечко-информационој грађу и изворе чине: књиге, рукописи, брошуре, сепарати, серијске публикације, музичка дела, картографска грађа, каталози, календари, умножени уметнички сценски програм, фотографије, албуми, разгледнице и цртежи, просторни и други планови, гравуре, плакати и друга ликовна и графичка грађа, леци, огласи и саопштења, звучни и видео записи у било ком облику, електронске публикације дистрибуиране на физичким носачима и електронске публикације дистрибуиране на интернету, садржај интернет домена Републике Србије, комбиноване и мултимедијалне публикације, рачунарски програми у јавној употреби и друге публикације.¹³ Новина у овом закону представља и то да достављање обавезног примерка прелази са штампара на издаваче, број обавезних примерака се мења па више није десет него пет и уводи се један примерак у електронској форми.

Година	Број обрађених публикација
1997.	4456
1998.	5166
1999.	4261
2000.	4835
2001.	5260
2002.	6294

11 „Закон о издавању публикације”, *Службени гласник РС* бр. 37 (1991), чл. 1.

12 „Закон о библиотечко-информационој делатности”, *Службени гласник РС* бр. 6 (2011)

13 „Закон о библиотечко-информационој делатности”, *Службени гласник РС* бр. 52 (2011), чл. 6

Повећан одзив издавача и све већи број обрађених књига примећен је након увођења *Закона о опорезу на додату вредност*. Према одредби члана 23. став 2. тачка 9. *Закона*, по посебној стопи ПДВ од 8%¹⁴ опорезује се промет или увоз монографских и серијских публикација. Правилником је предвиђено да се по посебној стопи опорезију публикације у текстуалној или илустрованој форми, на штампаном или електронском медију, у једном или више делова, чије је издавање унапред утврђено и ограничено, а које имају СІР запис, укључујући међународни књижни број ISBN као његов саставни део.¹⁵ Убрзо након усвајања овог закона следе усаглашавања осталих закона везаних за издаваштво са овим законом што доводи до повећања броја обрађених публикација.

Година	Број обрађених публикација
2008.	11549
2009.	12362
2010.	11458
2011.	11367
2012.	12528

Током тридесет и четири године, колико се каталогизација у публикацији обавља у Народној библиотеци, мењала се организација рада као и пријем материјала за каталогизацију. Ради побољшања квалитета сарадње између Народне библиотеке Србије и издавача, Народна библиотека Србије издала је информативни материјал за издаваче у коме подсећа на заједничку обавезу израде СІР-а и пружа све неопходне информације везане за конкретан поступак његове израде.¹⁶

Према тренутно важећем Стручном упутству о каталогизацији у публикацији,¹⁷ израда СІР записа је заједничка обавеза издавача и Народне библиотеке Србије, односно Библиотеке Матице српске у

¹⁴ Сада ПДВ за публикације са записом износи 10%.

¹⁵ Мишљење Министарства финансија, бр. 413-00-0801/2007-04 од 4. 7. 2007. год., *Билтен* бр. 6/2007.

¹⁶ Ана Савић и Славјана Стошић, „ЦИП-од идеје до пројекта: искуство у Србији и Аустралији”, *Гласник Народне библиотеке Србије*, бр. 1 (2001): 135

¹⁷ „Стручно упутство за каталогизацију у публикацији (СІР)”, *Службени гласник РС* бр. 86 (2012)

Новом Саду за издаваче из Аутономне покрајине Војводине. СР се израђује за следеће публикације:

- монографске публикације једној или више свезака чије је издавање закључено,
- серијске публикације (часописи, зборници, годишњаци....) и
- некњижна грађа (фонодокумента, аудиовизуелна грађа, атласи, штампане музикалије, географске карте).

У Народној библиотеци издавачи могу да се информишу о материјалу за који се израђује или не израђује СР запис. Према стручном упутству о каталогизацији СР запис се израђује за библиотечко-информациону грађу која се налази у завршној фази припреме за штампу и објављивање, а објављују се у папирној или електронској форми, а СР запис се не израђује за рекламне проспекте, интерна документа, рото-романе, упутства за руковање и одржавање, позивнице, зидне и друге календаре који не садрже стручне и сличну грађу.

На самом почетку пријем материјала се вршио у тадашњем Ауторском каталогу. После тога, у једној канцеларији дежурале су колеге из Одељења ауторског каталога и Одељења предметног и стручног каталога. Обрада публикације се вршила на самом пријему, тако што је сваког дана било одређено дежурство по једног члана Предметног и Ауторског каталога који је тог дана ради каталогизацију, свако из свог домена. Издавачи су материјал доносили као штампане табакe са претходно прибављеним ISBN бројем. Године 2003. долази до спајања Одељења предметног и стручног са Одељењем ауторског каталога. Услед већег броја публикација које су стизале на обраду, Народна библиотека Србије је на самом улазу у библиотеку одредила једну канцеларију где је било запослено два књижничара, који су уместо библиотекара примали материјал за обраду и прослеђивали га одељењу обраде.

Међународна агенција за књижни број је до 2003. године била саставни део Југословенског библиографског института (ЈУБИН). Након реконструкције Народне библиотеке и укидања установа некадашње савезне државе, долази до пребацивања свих међународних агенција у Народну библиотеку. Некако у исто време долази до формирања СР-службе у оквиру Одељења монографских публика-

ција, чији је задатак био пријем и тријажа материјала за каталогизацију. Служба за пријем и тријажу материјала имала је свој посебан улаз, тако да издавачи више нису морали да улазе у библиотеку како би предали материјал за СІР.

У време реконструкције библиотеке ова служба је неометано обављала своје свакодневне обавезе. Реконструкцијом ентеријера Народне библиотеке Србије, 2007. године, обухваћене су и просторије СІР-службе, која добија потпуно нов и савремени изглед.

Формирањем СІР-службе, дошло је до обједињеног пријема материјала за сва одељења обраде. Приликом самог пријема долази до разврставања грађе по одељењима, по унапред утврђеним правилима које одељење обрађује коју врсту грађе. Ова служба је такође вршила пријем захтева за одређене Међународне бројеве (ISSN и ISMN), као и пријем материјала за обраду саставних делова публикације.

CIP-служба поред пријема и тријаже материјала, свакодневно комуницира са издавачина и пружа им различите информације везане за издаваштво и каталогизацију, тако је за ове потребе штампан информативан материјал у виду кратког упутства за каталогизацију. За израду CIP-а издавач Служби за каталогизацију (CIP-служби), доставља књижни блок након последње рецензије припремљен за објављивање, који мора имати импресум са свим прописаним елементима, а то су:

- име и презиме аутора, коаутора и других сарадника (уредника, преводиоца, приређивача, писца додатака уз текст, илустратора, фотографа....);
- наслов, наслов на изворном језику, име носиоца ауторских права и годину првог објављивања са ознаком C¹⁸;
- назив и седиште издавача;
- назив и седиште штампарије;
- место и годину издавања;
- број примерака – тираж и
- међународни број за публикацију чијој групи припада:
- ISBN¹⁹ (Међународни стандардни број за књигу), ISSN²⁰ (Међународни стандардни број за серијске публикације), ISMN²¹ (Међународни стандардни број за штампане музикалије), ISAN²² (Међународни стандардни број за аудиовизуелну грађу). CIP се израђује у складу са Међународним стандардним библиографским описом – ISBD.²³

Ради прегледности и лакшег сналажења на пријему материјала, уведено је попуњавање обрасца за донет материјал. Обрасци су прилагођени врсти материјала који се доноси на обраду, па је тако постоји одређени образац за одређену врсту грађе. Сви ови обрасци се, уз помоћу малих измена, још увек користе.

Служба за каталогизацију у Народној библиотеци Србије обавља пријем и дистрибуцију грађе. Материјал који се доноси на

18 Copyright.

19 International Standard Book Number.

20 International Standard Serial Number.

21 International Standard Music Number.

22 International Standard Audiovisual Number.

23 International Standard Bibliographic Description.

каталогизацију мора бити преломљен са нумерисаним страницама. Свака публикација мора да има насловну страну и импресум. Материјал се може доставити одштампан или на електронским оптичким дисковима (CD, DVD). Штампани материјал се у електронском облику доставља у PDF формату. Уз материјал достављен у електронском облику неопходно је приложити одштампану насловну страну и импресум. Због пораста броја издавача и њихове продукције, а и због све веће примене интернет пословања, СІР служба Народне библиотеке Србије је, почетком ове године, почела материјал за каталогизацију да прима путем имејлом. Издавачима је дата могућност да материјал пошаљу на јасно назначен и у те сврхе отворен имејл. Материјал који се шаље електронским путем мора да садржи све потребне податке за каталогизацију.

Захваљујући високостручном кадру различитог профила, који примењује савремене каталожко-библиографске принципе на националном и међународном нивоу, израда каталожког записа се већ пуних тридесет и четири године успешно обавља у Народној библиотеци Србије. Каталогизирају се књиге без обзира на језик и писмо. На тај начин електронски каталог је мултинационалан и мултиетнички и представља велико богатство разних језика. Сваким даном све већи број књига које стижу на каталогизацију је доказ поверења које су за ових тридесет година издавачи стекли у једну од најзначајнијих националних установа.

Литература:

1. Бабовић, Мирјана, „Каталогизација у публикацији (СІР)”, *Библиотички каталози: материјали са саветовања одржаног у Народној библиотеци Србије, Београд, 15. април 1986.* (1986): 22–25.
2. Бабовић, Мирјана и Светлана Јанчић. *Алфабетски каталог монографских публикација: израда и формирање*, Београд: Народна библиотека Србије, 1985.
3. „Закон о библиотечкој делатности”, *Службени лист СРС* бр. 6 (1990).
4. „Закон о издавању публикације”, *Службени гласник РС* бр. 37 (1991).

5. „Закон о библиотечко-информационој делатности”, *Службени гласник РС* бр. 6 (2011).
6. „Закон о библиотечко-информационој делатности”, *Службени гласник РС* бр. 52 (2011).
7. Јанчић, Светлана. „Скраћени каталошки опис монографских публикација”, *Библиотички каталози: материјали са саветовања одржаног у Народној библиотеци Србије, Београд, 15. април 1986. Београд* (1986): 52–58.
8. Хаџи-Видановић, Јагода, „Каталогизација у публикацији: заједнички пројекат Народне библиотеке Србије и издавача”. *Гласник Народне библиотеке Србије*. Год 3, бр. 1 (2001): 143–157.
9. Савић, Ана и Славјана Стошић., „ЦИП-од идеје до пројекта: искуство у Србији и Аустралији”. *Гласник Народне библиотеке Србије*. Год. 3, бр. 1 (2001): 131–142.
10. Стаматовић, Десанка. „Каталогизација на извору – значај и могућности примене”. *Библиотекарство*, Год. 24, бр. 4 (1978): 68–78.
11. Станковић, Добрила. *Упутство за примену ISBD(M)*, Београд: Народна библиотека Србије, 1979.
12. „Стручно упутство за каталогизацију у публикацији (CIP)”, *Службени гласник РС* бр. 86 (2012).
13. Тасић, Тања, „Каталогизација у публикацији (ЦИП) у Народној библиотеци Србије”, *Гласник Народне библиотеке Србије*, Год. 2, бр. 1 (2000): 125–131.

Summary: Catalogisation in publication (CIP) is a set of internationally standardized procedures that allow us to obtain information about the publications of all publishers from one country. In accordance with the basic principles of Universal Bibliographic Control (UBC), the publication is cataloged only once, in the country of publication. Catalogisation in publication produces a CIP record, which is available to all factors of the librarian system. One of the basic tasks of cataloging is to enable regular and timely obtaining of information about new editions. Catalogisation in publication also serves as an announcement for the appearance of new books, which are in the process of publishing, and enables publishers to create catalogs of their own editions and gives insight into the publishing production of other publishers. Catalogisation in publication is of great national importance as it is the primary source of information about a country's publishing production. Catalogisation is also important for controlling the inflow of a required copy. Thirty-four years ago, catalogisation in publication began

to be implemented as a joint project of domestic publishers and the National Library of Serbia, as a national catalog center. At the same time, the Matica Srpska Library performed cataloging activities in a publication for publishers from the territory of the Autonomous Province of Vojvodina. Catalogisation in publication is a solution to one of the biggest problems in library and information activities. Thanks to highly qualified staff of various profiles, who apply modern catalogisation and bibliographic principles at the national and international level, catalogisation in publication has been successfully performed in the National Library of Serbia for a full thirty-four years. At the very beginning, the materials were received in the then Department of the Author's Catalog. After that, colleagues from the Department of Author's Catalog and the Department of Subject and Professional Catalog were on duty in one office, and the publication was processed at the reception. Until 2003, the International ISBN Agency was an integral part of the Yugoslav Bibliographic Institute (JUBIN). After the reconstruction of the National Library of Serbia and the abolition of the institutions of the former federal state, all international agencies were transferred to the NBS. At the same time, the subject and professional departments are merged with the author's catalog. From that moment, the conditions were created for the formation of a special unit, ie the CIP service (Cataloging Service) within a single Department of monographic publications. Catalogisation in publication includes all books, regardless of language and script, which achieves the multicultural nature of the entire process.

Keywords: librarianship, publishing, catalogisation in publication, CIP service, National Library of Serbia.